

УДК 355.42

В.В. Єманов

Академія внутрішніх військ МВС України, Харків

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВІЙСЬК В УМОВАХ ЩІЛЬНОЇ МІСЬКОЇ ЗАБУДОВИ

В статті узагальнені особливості підготовки і ведення бойових дій в умовах щільної міської забудови на підставі набутого досвіду застосування військ в подібних умовах.

Ключові слова: *штурмова група, щільність міської забудови, бойові порядки підрозділів, конфігурація вулиць.*

Вступ

Бурхливі і неоднозначні соціально-демографічні процеси у сучасному світі обумовлюють високу імовірність того, що військові дії у війнах і озброєних конфліктах відбуватимуться переважно на урбанізованій місцевості.

За даними [1] загальне зростання чисельності населення Землі супроводжується віковими диспропорціями, міграцією жителів з країн, що розвиваються, в розвинені держави і високими темпами урбанізації. Щорічно населення земної кулі збільшується на 77 млн. чоловік, причому з цього числа 60 млн. складають міські жителі. До 2015 р. на Землі буде 23 міста з населенням більше 10 млн. чоловік в кожному і 564 міста з населенням більше за один млн. чоловік. За прогнозами ООН, до 2025 р. в міській місцевості мешкатиме близько 60% населення Землі.

Найбільш інтенсивно процеси урбанізації протікають в Західній Європі, де вже зараз під міста і селища зайнято 50% площі усіх земель. Йде процес створення єдиного урбанізованого регіону Європи.

Багато сучасних міст втратили колишні межі, увібрали в себе передмістя і сільські райони, з'єднавши їх різноманітними транспортними комунікаціями. У різних регіонах світу виникають великі урбанізовані райони, в яких зосереджені найбільш активна частина населення, органи політичної влади і об'єкти економіки.

Міста мають величезне політичне, соціально-економічне і культурне значення, а їх захоплення стає принципово важливим для досягнення успіху у війні. Контроль над містом дає величезні переваги, які можуть вирішальним чином позначитися на усьому ході конфлікту. У багатьох випадках, наприклад, контроль над декількома найважливішими містами означає контроль над усіма національними ресурсами держави. Кінець кінцем, без оволодіння містами неможливо досягти цілей війни.

Міста створюють ідеальне середовище для ведення партизанських (повстанських) дій іррегуляр-

ними озброєними формуваннями, оскільки перевага регулярних збройних сил, передусім технічна, при дії в містах значною мірою нейтралізується. Слабка у військовому відношенні сторона неминуче прагнучиме нейтралізувати переваги сильної сторони. Урбанізована місцевість в цьому сенсі надає слабкій стороні унікальні можливості. Місто – це середовище діяльності сучасної людини, і він прагне зробити її зручною, комфортною, ефективною і корисною для повсякденного життя, а не для ведення бойових дій. Саме тому у військовий час місто перетворюється на специфічне поле бою, що створює величезну кількість проблем і складнощів для регулярних збройних сил.

Постановка проблеми. У нині діючих нормативних документах відводиться відповідне місце викладу рекомендацій з організації і ведення оборони міст, оволодінню ними. Але практично з кожним днем росте щільність забудови великих населених пунктів, видозмінюється їх архітектурний вигляд, збільшується протяжність підземних комунікацій, стає більше розгалуженою транспортна мережа, а відповідно повинні змінюватися і способи ведення бойових дій в подібних умовах. В зв'язку з цим виникає потреба узагальнити досвід підготовки і ведення бойових дій військ в умовах щільної міської забудови, переглянути існуючі положення, а у подальшому, можливо, доповнити, уточнити статuti і настанови на основі узагальнення існуючого досвіду ведення бойових дій у вищезгаданих умовах.

Метою статті є узагальнення особливостей підготовки і ведення бойових дій в умовах щільної міської забудови на підставі набутого досвіду застосування військ в подібних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до [2] під терміном “бойові дії на міській території” (MOUT – Military Operations on Urbanized Terrain) розуміється “загальновійськовий бій, який планується і ведеться на складній місцевості, насиченій штучно зведеними спорудами, наявність яких робить істотний вплив на вибір командиром прийнятних в цих умовах рішень”. Військові фахівці виді-

ляють ряд особливостей, що відрізняють бій в місті від бойових дій в інших умовах. Передусім відзначається, що зруйновані міські будівлі і будівлі, що збереглися, створюють сприятливі умови для ведення оборонних дій, укриття особового складу, зброї і військової техніки, обладнання в інженерному відношенні опорних пунктів, районів оборони і вузлів опору. В той же час “урбанізація” обмежує мобільність військ, перешкоджає просуванню “важкої” техніки, ускладнює проведення маневру з метою зосередження зусиль на загрожуємих напрямках, сковує дії розвідки, послабляє результативність ударів з повітря, ускладнює управління підрозділами в ході бою, знижує ефективність дії радіозасобів і засобів цілевказання, обмежує огляд і обстріл (дальність стрільби рідко перевищує 500 м).

У [3] розкриваються основні положення підготовки і ведення бойових дій в міських умовах, але особливостям дій особового складу і порядку застосування озброєння і техніки приділена недостатньо уваги, що також можна відмітити і в [4]. Тому тема застосування військ в умовах щільної міської забудови на сьогодні є актуальною і вимагає поглибленого вивчення.

Виклад основного матеріалу

На думку військових фахівців, місто є системою, що включає три взаємопов’язані елементи: місцевість, населення і інфраструктуру, що сполучає ці два елементи в єдиний “міський простір бою”.

Військові дії на урбанізованій місцевості у війнах і збройних конфліктах можуть зайняти домінуючі положення, відтиснувши класичні військові дії на відкритій місцевості на другий план. Це вимагатиме від збройних сил готовності і здатності вести бойові дії в специфічних умовах – в складній системі міських архітектурно-інженерних споруджень різного типу, багато з яких можуть бути зруйновані, а також серед великої кількості місцевого населення.

Залежно від характеру і типу збройного конфлікту військові дії на урбанізованій місцевості можуть відрізнятися один від одного, полегшуючи або ускладнюючи їх ведення угрупованнями військ (сил).

Присутність в зоні військових дій цивільного населення робить операції в міській місцевості не схожими на “звичайні” бойові дії. Захоплені військовими діями в містах, жителі опиняються в надзвичайно важких і небезпечних умовах. Масові руйнування, жертви серед мирного населення супроводжуються руйнуванням систем медичного забезпечення, постачання продовольством і питною водою, виведенням із ладу міської інфраструктури, появою потоків біженців, розгулом насильства і злочинності, небезпекою виникнення епідемій.

Специфіка бою в населеному пункті вимагає від частин і підрозділів збройних сил здатності діяти

самостійно і ізолювано від головних сил. У цих умовах зростають роль і значення молодших командирів, здатних правильно оцінити обстановку і миттєво прийняти важливе рішення, успіх виконання якого може мати велике значення.

Досвід двох чеченських кампаній надав немало прикладів в питаннях підготовки і ведення бойових дій взагалі і зокрема в місті Грізному, де велися запеклі вуличні бої як в 1994-1995 рр., так і у 1999-2000 рр. Досліджуючи досвід бойових дій можна дійти висновку, що основна тяжкість боротьби з противником у вуличних боях лягає на механізовані частини і підрозділи. По структурі вони найбільш пристосовані для бойових дій в місті як в обороні, так і в наступі. Досвід показує, що механізовані підрозділи здатні обороняти будь-які об’єкти міста, розташовуючись на декількох поверхах будівель, між ними, в підвалах і підземних комунікаціях, на незабудованих ділянках місцевості. Але для цього їх потрібно ретельно і завчасно готувати, щоб, займаючи оборону в міцних кам’яних і залізобетонних будівлях і спорудах, вони могли створювати багатопланову, багатоярусну систему вогню.

Слід навчати військовослужбовців тому, що при веденні настання вони могли пересуватися по вузьких вулицях і провулках, через проломи в стінах будівель і кам’яних огорож, по підземних комунікаціях, а при необхідності – і дахах будинків, штурмом звільняти квартал за кварталом. Важливо враховувати, що легке озброєння підрозділів не дозволяє їм вражати противника, що знаходиться в міцних будівлях і спорудах. Тому механізовані підрозділи потребують підтримки артилерії, інженерно-саперних підрозділів і авіації.

Міське середовище обмежує застосування танків, бойових машин піхоти і бронетранспортерів внаслідок їх підвищеної вразливості. За даними [5] за перший місяць боїв в Чечні були знищені 62 танки. Понад 98 % (тобто 61 танк) було знищено попаданнями в частини, не прикриті динамічним захистом. У Чечні застосовувалися танки Т-72 і Т-80. Вони були невразливі для фронтальних попадань, оскільки лобова проекція добре броньована і прикрита динамічним захистом. Танки знищувалися попаданнями у борти, задню частину і дах, в люк механіка-водія. У початковій стадії конфлікту більшість танків, що брали участь у боях, не мали динамічного захисту. Та все ж при умілому використанні вони можуть досить успішно діяти у вуличних боях. Цьому сприяють спеціально розроблені комплекти для міста які активно використовуються в інших країнах світу. У США це TUSK для М-1 “Абрамс” (Tank urban special Kit) де встановлюється додаткова броня, грати для захисту від кумулятивних гранат і ракет. У Франції комплект для танка “ЛеКлерк” дістав назву AZUR (Action en Zone Urbaine). Розро-

бляють такі комплекти і у Німеччині для танків "Леопард". Прикладом застосування цих бойових комплексів можуть служити США, які активно використали TUSK в Іраку, а також Франція, котра з успіхом застосовувала AZUR в Афганістані.

Основними показниками для характеристики тактичних властивостей міст є число жителів, площа і конфігурація міської території, особливості місцевості в межі міста і на підступах до нього, характер планування і забудови, структура міської території, наявність підземних споруд.

Наступальний бій у великому місті зазвичай розділяється на ряд окремих боїв за оволодіння кварталів і кожною міцною будівлею в них, пристосованою до оборони. При веденні наступу у великому місті типовою є відокремленість дій окремих підрозділів, обмежена прохідність і недостатня можливість маневру другими ешелонами і резервами, складність орієнтування і ведення розвідки, обмеженість огляду місцевості і ведення стрільби прямою наводкою, складність підвезення боєприпасів і евакуації, а також організації взаємодії між атакуючими частинами і підрозділами.

Оборону великих міст будують, як правило, круговою. При цьому оборона створюється не лише усередині міста, але і на підступах до нього (зовнішні смуги оборони). Передній край оборони зазвичай виноситься на ближні підступи до міста; у систему оборони включаються усі міцні кам'яні будівлі, кам'яні огорожі, насипи і т.д. У незабудованих частинах міської території позиції обладнуються траншеями.

Площа міської території залежить від багатьох чинників, у тому числі від площі міста (кількості жителів), особливостей розташування міста (у річковій долині, на морському узбережжі, на рівнині), його виробничо-економічних функцій, характеру рельєфу та ін. Площа забудованої території має важливе значення при оперативних тактичних розрахунках. Чим більше площа міста, тим більшу кількість перешкод і укриттів можна обладнати в ній, тим важче здійснити його обхід, охоплення або оточення. Таким чином, велика площа міста значною мірою сприятиме його обороні та ускладнюватиме дії противника, що наступає.

Конфігурація міської території залежить від тих же чинників, що і розміри площі міста. Вона також служить вихідним фактором при оперативних тактичних розрахунках. Міста, рівні по площі, але які мають різну конфігурацію міської території, отримають різні руйнування при застосуванні високоточної зброї. Найбільші руйнування будуть в містах з компактною міською територією у вигляді круга або квадрата менші – в містах прямокутної або овальної форми, ще менші в містах стрічкової форми. Стрічкова і прямокутна форми міської тери-

торії ускладнюють маневр військ, що наступають, по обходу, охопленню і оточенню, але сприяють фронтальним ударам у напрямі довгих сторін.

Окремо хочеться зупинитися на щільності забудови. Щільністю забудови міста називають виражене у відсотках відношення площі, зайнятої будівлями і спорудами, до загальної площі міської території. Забудова міських кварталів може бути суцільною (без розривів між фасадами окремих будівель), щільною (з невеликими проміжками між будинками) і розосередженою (будівлі в кварталі розосереджені на значному видаленні одна від одної). У середніх містах щільність забудови зазвичай складає 20-30%, у великих – від 30 до 50% і більше. Суцільна забудова найчастіше зустрічається у великих і середніх містах, особливо в їх центральній частині. У кварталах з щільною забудовою рух бойових і транспортних машин можливий тільки по вулицях. Велика щільність забудови ускладнює спостереження за полем бою, орієнтування і виявлення цілей авіацією; пожежі в кварталах з щільною забудовою зазвичай триваліші. В умовах щільної багатоповерхової забудови кварталів одні будівлі при дії ударної хвилі можуть екрануватися іншими. Ефект екранування при щільності забудови більше 50% складає 20-40%; при щільності забудови менше 30% екрануюча дія будівель практично відсутня.

Серьозний вплив на ведення бойових дій військ здійснює характер вулиць, по яким відбувається рух військ в містах. Найбільш важливими є магістральні вулиці – артерії швидкісного руху транспорту в місті. Окрім магістральних розрізняють вулиці головні (вони часто співпадають з магістральними) і другорядні, а також провулки і проїзди. Найважливішими характеристиками вулиць є їх ширина, зображення в плані (звивистість) і характер забудови. Найбільшу ширину (зазвичай більше 25 м) мають магістральні і головні вулиці. Бой в місті ведеться в першу чергу уздовж вулиць; по них головним чином здійснюється просування і маневр військ, що наступають, а також вогневе ураження противника. Вузькі і щільно забудовані вулиці можуть бути легко пристосовані до оборони і утримання малими силами. Широкі і рідко забудовані вулиці полегшують маневр військ, що наступають, а також сприяють застосуванню усіх видів бойової техніки. Особливо важливого значення набувають перехрестя і площі, де сходяться декілька вулиць. Утримання у бою перехрестя і площі істотно полегшує маневр резервами уздовж вулиць. В результаті обвалення будівель і утворення завалів проїзди збережуться тільки в зоні з тиском ударної хвилі від 0,17 до 0,6 кг/см² і тільки по магістральних вулицях. При цьому на вулицях шириною 30-40 м буде можливо лише односторонній рух, а при ширині більше 40 м – двосторонній. У зоні з надмірним тиском

більше $0,6 \text{ кг/см}^2$ почнеться змикання двосторонніх завалів, і рух без попереднього розчищення буде неможливий.

Підземні споруди (метро, великі каналізаційні і водопровідні трубопроводи, тунелі, підземні сховища і склади, загальні колектори для підземних мереж, підвали і т.д.) можуть бути використані військами для влаштування підземних укриттів, а також для скритого маневру підрозділів. Особливо важливого значення при веденні бойових дій набувають підземні споруди глибокого закладення, а також споруди з міцними бетонними і залізобетонними стінами і перекриттями. Наявність в місті підземних споруд сприятиме організації оборони міста.

Бой в місті дуже складений в тактичному відношенні і належить до категорії бойових дій в складних умовах. Підрозділам, що наступають, доводиться діяти відкрито і на незнайомій території, проти противника, що добре орієнтується на цій місцевості, вогневі точки якого, укріплені, приховані і замасковані. Говорячи про тактику дій військ в умовах щільної забудови населених пунктів слід зазначити, що основний принцип тактики вуличних боїв – по чергове захоплення об'єкту за об'єктом. Вихідне положення для атаки (штурму) підрозділ зазвичай займає у безпосередній близькості від противника і при нагоді у будинках, що примикають до об'єкту атаки. Призначений для атаки об'єкт вивчається командиром особисто на плані міста великого масштабу і спостереженням.

При русі по вулицях танки висуваються за штурмовими групами, які у свою чергу здійснюють розвідку цілей і їх знищення. Рухаючись по обох сторонах вулиць, вони забезпечують прикриття один одного. Зустрівши потужний опір, командир групи по радіостанції викликає вогонь танка по виявленій цілі. Один з приданих танків знаходиться в резерві підрозділу і у разі потреби може прикривати вогнем танки штурмових груп, що рухаються попереду. Там де дозволяє місцевість, танки можуть рухатися крізь будівлі, але цим діям повинна передувати ретельна розвідка перших поверхів на наявність підвальних перекриттів. При призначенні цілей для танків необхідно пам'ятати, що танкова гармата має обмеження підйому у вертикальній площині. Як правило, воно складає не більше 20° . Отже, верхній поверх п'ятиповерхової будівлі буде уражений з відстані не менше 60 метрів, а дев'ятиповерхового – не менше 90 метрів. Бойові машини піхоти, в цьому випадку, мають переваги. Їх 30-мм автоматичні гармати можуть підніматися до 60° . Діючи у взаємодії з штурмовими групами, бронетехніка повинна знаходитися по обох сторонах вулиць, як можна ближче до будівель, підтримуючи вогнем штурмові групи.

Завданнями штурмових груп доцільно вважати:

1 група: наблизитися до “мертвої” зони під вікнами першого поверху будівлі, закидати вікна першого поверху гранатами, прорватися в них, розгорнутися на першому поверсі і зав'язати там бойові дії;

2 група: наблизитися до об'єкту одночасно з першою групою, надати їй вогневу і іншу посильну підтримку для проникнення на об'єкт. Далі група в нижньому рівні огинає кут будівлі і просувається на штурм основного входу у будівлю. Прорвавшись через вхід, група розгортається і веде штурм центральної частини будівлі після цього 3 група проникає у будівлю, по можливості з другого або третього поверху, розгортається там і веде бойові дії.

Бойові порядки підрозділів, частин і з'єднань будуються зазвичай в два ешелони: в першому – $2/3$ сил і в другому – $1/3$. У підрозділах, що займають оборону у багатоповерхових будівлях, вогневі засоби доцільно ешелонувати не лише в глибину, але і по поверхах, створюючи так звану багаторушну побудову для одночасного обстрілу противника з верхніх і нижніх поверхів. При цьому велика частина вогневих засобів, у тому числі окремі гармати, розміщується в нижніх поверхах будівель і напівпідвалах. Будівлі, що заважають обстрілу, рекомендується усувати. Вогневі позиції для них готуються зазвичай за кам'яними огорожами і стінами, в яких проробляються і ретельно маскуються амбразури.

При веденні наступу на велике місто батальйон, може діяти у складі бригади. В цьому випадку батальйону може бути поставлене завдання ізолювати об'єкт або захопити плацдарм. Якщо об'єктом наступу є населений пункт менших розмірів, батальйон або рота взмозі виконати завдання самостійно. При захопленні плацдарму батальйон призначає в якості першого об'єкту для передової роти перший квартал будівель. Коли об'єктом виступає вулиця, призначається її ближня частина. Кінцевим об'єктом для роти можуть бути будівлі або ключова ділянка місцевості на далекій околиці населеного пункту. Ключові будівлі або групи будівель також можуть бути призначені в якості проміжних об'єктів. Будівлі уздовж напрямку атаки доцільно нумерувати для швидкого цілевказання і доповідей обстановки.

Розмежувальні лінії між ротами і батальйонами зазвичай встановлюються в межах кварталів таким чином, що вулиці включалися в ротну зону. Межі мають бути призначені так, щоб обидві боки вулиці були включені в зону одного підрозділу. Контрольні пункти і пункти зустрічі призначаються на кутах вулиць, будинків, перетинах залізничних ліній, мостах або поблизу інших легко впізнаваних місцевих предметів. Контрольні пункти спрощують доповідь місця розташування і контроль за просуванням підрозділів. Пункти зустрічі використовуються для визначення специфічних місць, де підрозділи здійснюють контакт один з одним.

Вихідне положення для атаки займається передовими підрозділами з метою останніх приготувань і організації взаємодії. Вихідне положення зазвичай призначається за останньою великою будівлею перед вихідним рубезем для наступу або усередині нього. В якості вихідного рубезу призначається ближня сторона вулиці або трамвайної (залізничною) лінії. Фронт наступу в умовах міста залежить від розмірів будівель і ступеня очікуваного опору противника. Зазвичай рота наступає на фронті 1-2 кварталів, батальйон – 2-4 кварталів. Ширина кварталу в середньому складає 175 метрів.

Перший етап наступу повинен проводитися в умовах обмеженої видимості. Війська використовують їх для перетину відкритих ділянок місцевості, для зайняття дахів будівель, просочування в тил супротивника і для зайняття плацдарму. Інакше необхідно використовувати дими для укриття від спостереження противника. Бойовий порядок підрозділів, що наступають, залежить від ширини і глибини зони відповідальності, характеру місцевості, опору противника і бойового порядку, встановленого старшим начальником. Охорона в умовах міста відіграє особливу роль. Підрозділи повинні знаходитися в постійній готовності до відбиття нападу противника з флангів, з дахів або з підземних комунікацій.

Таким чином, бойові дії в населених пунктах доцільно вести невеликими групами. Це дозволяє вирівняти шанси, навіть у випадку якщо сили противника сильно перевищують власні за чисельністю. Втягування противника в штурм багатоповерхових будівель, колекторів, тунелів, підвалів і ін. дозволяє значно знизити рівень чисельної і технічної переваги противника.

Висновки

Існує думка, що міста при веденні бойових дій вже не будуть відігравати такої великої ролі, як це було раніше. Але практика локальних війн і збройних конфліктів зруйнувала цю теорію. Міста були і залишаються головними привабливими об'єктами військових дій. Багато в чому змінився і сам ха-

ракти міст, стало різноманітнішим їх планування, збільшилися розміри багатьох з них, підвищилася поверховість і щільність міцних забудов, ускладнилася структура міських територій, їх архітектура, зросла протяжність підземних комунікацій, стала більше розгалуженою транспортна мережа.

Усе це дає підстави зробити висновок, що бойові дії в урбанізованих районах стають частішими. Якщо раніше в ході армійської наступальної операції військам доводилося опановувати 15-20 міст з чисельністю населення 50-70 тис. чоловік, то тепер число таких об'єктів подвоїться, а то і потроїться. Тому можна зробити висновок, що бойові дії в міських умовах стають звичайним явищем. Ведення бойових дій в міських умовах – будь то оборонних або наступальних – це велике мистецтво. І при підготовки до ведення бойових дій, та безпосередньо в ході проведення тактичних розрахунків в першу чергу потрібно спиратися не на можливу чисельну перевагу, а на навченість органів управління і на існуючі особливості підготовки і ведення бойових дій в умовах щільної міської забудови на підставі набутого досвіду застосування військ в подібних умовах.

Список літератури

1. *Военная история и футурология [Электронный ресурс]. – Режим доступа до сайту: www.milresource.ru*
2. *FM 90-10-1, A i f y 's guide o co i built-up e s, He dqu e s dep e of the army, W s i go , DC, 3 Oco e 1995.*
3. *Боевой устав по подготовке и ведению общевойскового боя, ч. 3, (взвод, отделение, танк) [Электронный ресурс]. – М.: 2005. – Режим доступа до уставу: <http://bpsold.narod.ru/files/tp/ustav/bu-ustav.html>.*
4. *Бойовий статут Сухопутних військ, ч. III, (взвод, відділення, екіпаж танка). – К.: Варта, 2010. – 236 с.*
5. *Red Thrust Star, January 1997. Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, KS.*

Надійшла до редколегії 1.04.2013

Рецензент: д-р військ. наук проф. Г.А. Дробаха, Харківський університет Повітряних Сил ім. І. Кожедуба, Харків.

ОСОБЕННОСТИ ПРИМЕНЕНИЯ ВОЙСК В УСЛОВИЯХ ПЛОТНОЙ ГОРОДСКОЙ ЗАСТРОЙКИ

В.В. Еманов

В статье обобщены особенности подготовки и ведения боевых действий в условиях плотной городской застройки на основе приобретенного опыта применения войск в подобных условиях.

Ключевые слова: *штурмовая группа, плотность городской застройки, боевые порядки подразделений, конфигурация улиц.*

FEATURES OF APPLICATION OF TROOPS IN THE CONDITIONS OF DENSE MUNICIPAL BUILDING

V.V. Yemanov

In the article the features of preparation and conduct of battle actions are generalized in the conditions of dense municipal building on the basis of the purchased experience of application of troops in similar terms.

Keywords: *assault group, closeness of municipal building, battle-orders of subdivisions, configuration of streets.*